

Nuortenkirjoja monenlaisille lukijoille

– kuinka nuortenkirjatarjonta on muuttunut ja mitä vuonna 2020 julkaistiin?

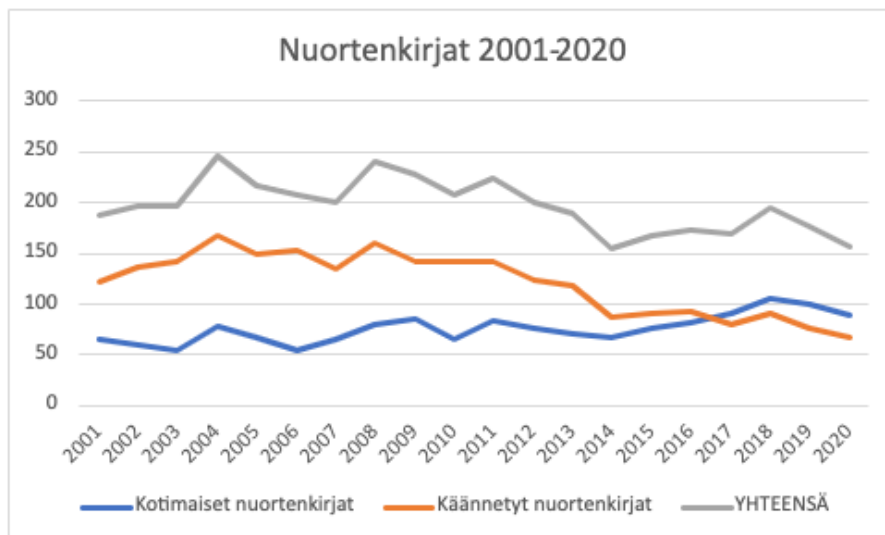
Toukokuussa 2021 järjestettävien lasten- ja nuortenkirjallisuuden virtuaalisten LANU!-festivaalien ohjelmasta kertovassa artikkelissa lukiolaiset toivoivat kirjallisuuden olevan nykyistä moniäänisempää. Nuoret toivoivat kirjoja, joiden kirjoittajiin he voisivat samaistua (HS 5.5.2021). Lasten ja nuorten säätiön vuonna 2020 toteuttaman kyselyn mukaan vain 20 prosenttia nuorista lukee usein vapaa-ajallaan, mutta 60 prosenttia heistä lukisi enemmän, jos teksteissä käsiteltäisiin kiinnostavampia aiheita (<https://www.nuori.fi/2020/08/19/kysely-nuoret-lukevat/>).

Nuortenkirjallisuutta julkaistaan Suomessa kohtuullisen paljon vuosittain. Vuoden 2020 Kirjakorissa on mukana kaikkiaan 156 nuortenkirjaa. Edellä esitettyjen nuorten näkemysten mukaan nuorille suunnattu kirjallisuus ei ole riittävän kiinnostavaa tai moniäänistä. Onko kyse siitä, että kiinnostavat kirjat eivät löydä nuorten käsiin, vai puuttuuko julkaistavasta nuortenkirjallisuudesta jotain olennaista? Tarkastelen tässä artikkelissa vuoden 2020 nuortenkirjatarjonnan kokonaisuutta sekä nuortenkirjallisuuden määrän kehitystä Kirjakorin tilastojen mukaan vuodesta 2001 tähän päivään.

Käännettyjen nuortenkirjojen määrässä huomattava pudotus

Kirjakorin seurantalastoissa vuosilta 2001–2020 (kuva 1) näkyy, kuinka nuortenkirjojen julkaisumäärä on kokonaisuudessaan vuodesta 2004 lähtien pääosin laskenut. Vuonna 2004 nuortenkirjoja julkaistiin 246 ja vuonna 2008 vielä 240. Määrä on ollut viime vuotta pienempi vain kerran, vuonna 2014.

Nuortenkirjojen määrä on pienentynyt nimenomaan käännettyjen kirjojen osalta. Vuonna 2004 käännettyjä kirjoja oli 168, mikä on noin sata enemmän kuin vuonna 2020, jolloin niitä oli 67. Kotimaisten nuortenkirjojen määrä on pitkällä aikavälillä kasvanut hiukan. Niitä oli mukana käännettyjä enemmän ensimmäisen kerran vuonna 2017, ja siitä lähtien kotimaisten määrä on pysynyt käännettyä suurempana. Vuonna 2020 kotimaisia nuortenkirjoja oli Kirjakorissa 89.

Kuva 1: Nuortenkirjat 2001–2020 Kirjakorissa.

Mitä sitten julkaistaan vähemmän kuin 2000-luvun alun huippuvuosina? Kun tarkastellaan esimerkiksi huippuvuoden 2004 tarjontaa, on huomionarvoista, että nuortenkirjallisuuteen vahvasti vaikuttaneen J. K. Rowlingin Harry Potter -sarjan viides osa *Harry Potter ja Feeniksin kilta* (Tammi) ilmestyi vuonna 2004. Potter-huuma oli siis hyvässä vauhdissa, ja sen seurauksena pitkiäkin fantasiasarjoja käännettiin useita. Esimerkiksi Tony DiTerlizzin ja Holly Blackin sarjasta Spiderwickin kronikat (WSOY) ilmestyi neljä osaa vuonna 2004, samoin Lemony Snicketin Surkeiden sattumusten sarjasta (WSOY). Vaikka vuoden 2020 nuortenkirjatarjontaan sisältyy sekä fantasiasarjoja, on niiden määrä kokonaisuudessaan pienentynyt eikä sarjoista julkaista saman vuoden aikana yhtä monta osaa kuin Potterien aikaisen fantasiabuumin keskellä.

Fantasiasarjojen lisäksi käännöskirjallisuuden puolella vuonna 2004 julkaistiin useita osia erilaisissa nuorille suunnatuissa realistisissakin sarjoissa. Sanoma Magazinesin julkaisema Sisters Club -kustantajasarja sisälsi eri kirjoittajien kirjasarjoja, joissa ilmestyi vuonna 2004 kaikkiaan seitsemän kirjaa. Sanoma Magazines julkaisi myös Goosebumps-kauhukirjasarjaa, josta ilmestyi kaksi osaa. Yhdysvaltalaisen näyttelijäparin Mary-Kate ja Ashley Olsenin ympärille rakennetun tv-sarjan pohjalta julkaistiin neljä osaa *So little time* -sarjaa (Otava).

Kirjakorin luvuissa on mukana kirjojen erikielisiä versioita ja uusia painoksia, jos kirjassa on esimerkiksi uusi kansi tai uusi suomennos. Vuoden 2020 kotimaisten kirjojen joukossa uusia painoksia tai kieliversioita on neljä, esimerkiksi Väinö Riikkilän *Pertsä ja Kilu: viimeiset kaanit* (WSOY), josta ilmestyi uusi, elokuvakannellinen painos. Käännetyistä nuortenkirjoista kieliversioita tai uusia painoksia on 13, mukana esimerkiksi Jeff Kinneyn Neropatin päiväkirja inarin-, koltan- ja pohjoissaamenkielisenä laitoksena ja Stephanie Meyerin Houkutus-sarjan neljä aiempaa osaa uusina painoksina.

Vuonna 2020 kotimaisista nuortenkirjoista 47 oli jonkin sarjan osa. Kun kokonaismäärästä jätetään pois uudet painokset, on sarjan osien osuus kaikista kotimaisista nuortenkirjoista 55 %. Käännetyistä nuortenkirjoista sarjan osia oli kaikkiaan 38, mikä on (kun uudet painokset jätetään pois laskuista) peräti 70 prosenttia kirjoista.

Nuortenkirjojen ikähaarukka on suuri

Nuortenkirjojen lukijoiden ikähaarukka on hyvin vaihteleva, sillä monet lukevat nuortenkirjoja jo alakoulun viimeisillä luokilla. Toisaalta joukkoon sisältyy myös nuorista aikuisista kertovia teoksia, jotka ovat puhtaasti young adult -kirjallisuutta eli nuorille aikuisille suunnattuja teoksia. Lisäksi nuorten lukutaito ja kiinnostus lukemiseen vaihtelee niin, että tarvitaan kielellisesti yhä enemmän monen tasoista kirjallisuutta. Kirjakorissa kirjat jaotellaan lasten- ja nuortenkirjoihin kustantajan määrittelemän kirjastoluokan (L84.2 tai N84.2) mukaan, tai kirjan sisällön mukaan siinä tapauksessa, että kohderyhmä ei ilmene kirjastoluokasta.

Nuortenkirjaluokituksen on saanut esimerkiksi Minna Levolan romaani *Tylsä elämäni* (Karisto), jonka päähenkilönä on 11-vuotias Linda, samoin Kalle Veirton Sählymestarit-sarjan uusin osa *Köntykset vastaan Kanada Cup* (Karisto). Molempia voisi hyvin suositella pikemminkin alakouluikäisille lukijoille. Toisaalta nuortenkirjojen joukossa on esimerkiksi Elina Pitkäkankaan yafantasia *Hukan perimät* (Myllylahti), joka kuvaa vaihtoehtoista Suomea ja raakoja ihmissusia. Kirjan päähenkilö on 18-vuotias.

Käännöskirjojen puolella mukana on esimerkiksi viisi osaa Erin Hunterin Soturikissat-sarjaa ja kaksi osaa uutta Uljasmaa-sarjaa (Art House). Sarjat on luokiteltu nuortenkirjoiksi, mutta niitä lukevat laajasti myös alakouluikäiset lapset. Samoin esimerkiksi Taylor Thomasin fantasiakirjat *Malamanteri* ja *Gargantis* (WSOY) on Kirjakorissa sijoitettu nuortenromaaneihin, vaikka ne esimerkiksi Pirkanmaan lukudiplomissa on sijoitettu neljännen luokan kirjalistalle.

Kotimaisten nuortenkirjojen joukossa on yhdeksän selkokirjaa, joista viisi selkomukautuksia ja neljä suoraan selkokirjoiksi kirjoitettuja teoksia. Novellikokoelmia on neljä. Käännöskirjojen joukossa oli yksi kertomuskokoelma, Erin Hunterin Soturikissat-sarjan Kertomuksia klaaneista (Art House). Sekä selkokirjoja että kertomuskokoelmia tarvittaisiin nykyistä enemmän etenkin kouluissa käytettäväksi.

Kurkistus päähenkilöihin

Päähenkilön sukupuoli ohjaa edelleen jonkin verran kirjavalintaa, ja useiden kirjojen kansissa korostuvat esimerkiksi tyttömäisiksi mielletyt värit ja elementit. Kotimaisissa nuortenkirjoissa päähenkilöistä 38 on tyttöjä ja 26 poikia. Lisäksi 11 kirjassa on päähenkilönä sekä tyttö että poika tai ryhmä nuoria.

Tyttyjä on siis päähenkilöinä jonkin verran enemmän, ja kirjat ovat tyttöpäähenkilöiden osalta monipuolisempia. Joukossa on niin realistisia kirjoja, fantasiaa kuin esimerkiksi historiallisia nuortenromaaneja. Laura Suomelan *Ilmatilaloukkaus* (Karisto) kertoo 16-vuotiaan Rosan elämästä, kun äidin uusi miesystävä muuttaa poikansa kanssa samaan talouteen ja Rosa on epävarma ja ahdistunut opiskelupaikan ja tulevaisuuden suunnitelmiensa suhteen. L. K. Valmun nuortendekkarissa *Ystävä* (Karisto) Helkanooralla eli Hegellä on vaikea suhde äitiinsä, koska äiti arvostelee mm. hänen poikamaista ulkonäköään eikä suostu kertomaan Hegen biologisesta isästä. Hege ajautuu selvittämään kadonneen nuoren kohtaloa.

Poikapäähenkilöistä kertovista kirjoista suurin osa on joko humoristisia tarinoita tai urheilijoista kertovia kirjoja, muutamia fantasiakirjoja tai esimerkiksi merirosvoseikkailu. Arkisia, tavallisista

pojista kertovia kirjoja on helppolukuisten, humorististen romaanien lisäksi todella vähän. Yksi tällainen teos on Päivi Lukkarilan nuortenromaanin *Kuinka saavutetaan zanshin* (Nokkahiiri), jossa seitsemäluokkalainen Arsi aloittaa karateharrastuksen ja etsii tietoa biologisesta isästään. Sukupuolien moninaisuus on esillä mm. Mila Teräksen nuortenromaanissa *Amiraali* (Otava), jonka 17-vuotias päähenkilö Niilo kokee perinteisen miehen mallin ahtaaksi, ja kokee vapautuvansa pukeutuessaan hameeseen ja korkokenkiin. Salla Simukan romaanissa *Lukitut* (Tammi) kertojina on viisi nuorta, jotka ovat erilaisia niin sukupuoli-identiteetiltään kuin seksuaaliselta suuntautumiseltaan, mm. androgyyni Vega joka on muunsukupuolinen.

Käännöskirjojen puolella poikapäähenkilöitä on 17. Suurin osa näistä kirjoista on joko piirroskuvitettujen helppolukuisten romaanien osia, kuten Max Brallierin *Maailman viimeiset tyypit* -sarjan romaanit *Kosminen kauhu* ja *Painajaiskuningas* ja Jeff Kinneyn *Neropatin päiväkirja 15: syvässä päässä*. Yksittäisiä pojista kertovia romaaneja on käännöskirjojen joukossa kaksi: Jenny Jägerfeldin *Mun huikea elämä* (Otava) ja Sarah Crossanin nuorten aikuisten säeromaani *Kuunnousu* (S&S). Tyttöpäähenkilöistä kertovista, käännettyistä nuortenromaaneista noin puolet käännöskirjoista on fantasiaa, puolet realistisia.

Nuortenkirjoja käännettiin pääasiassa englannin kielestä

Huomiota herättävää nuortenkirjallisuudessa on käännöskieliä vähäinen määrä. Valtaosa käännöskirjallisuudesta on kansainvälisesti menestyneen, tunnetun tekijän kirjoja, joihin kytkeytyy esimerkiksi elokuva, suoratoistopalveluissa julkaistu sarja tai muu tunnettuutta lisäävä tekijä. Käännettyistä nuortenkirjoista 57 on käännetty englannin kielestä, yhdeksän ruotsista ja yksi norjasta.

Kun tarkastellaan jälleen vuoden 2004 tarjontaa, käännöskieliä on suurempi. Ruotsista on käännetty enemmän yksittäisiä teoksia, kuten Per Nilssonin nuortenromaanin *Seitsemäntoista* (Tammi) ja Mats Wahlin *Ruotsia idiooteille* (Otava). Otavalla oli vielä vuonna 2004 kaksi kustantajasarjaa, *Voltti* ja *Signal*, joissa julkaistiin yksittäisiä käännösromaaneja nuorille. Vuonna 2004 *Voltti*-sarjassa julkaistiin esimerkiksi Aidi Vallikin viron kielestä käännetty *Pelkkää vedätystä* ja *Signal*-sarjassa Randa Ghazyn italiasta käännetty *Rauhaa!* Myös mm. saksasta ja ranskasta käännettiin useampia nuortenkirjoja vuonna 2004.

Nuortenkirjallisuuden kääntämiseen ja tunnettuuteen vaikuttaa myös se, että monet nuoret lukevat nuortenkirjallisuutta englanniksi. Samaan aikaan koulussa opiskeltavien kielten valikoima on kaventunut. Siksi olisikin erityisen tärkeää saada käännöksiä myös muilta kieliltä nuortenkirjallisuutta rikastuttamaan.

Nuortenkirjatarjonta on 2000-luvun alkupuoleen verrattuna kaventunut jonkin verran käännöskirjallisuuden osalta. Sekä erilaisia nuorille suunnattuja kirjasarjoja että yksittäisiä käännösromaaneja eri kielistä julkaistaan nykyään vähemmän. Tämä kaventaa selvästi nuortenkirjojen tarjoamaa kuvaa maailmasta ja eri kulttuureista, kun suurin osa käännöksistä tulee englannin kielestä.

Kotimaisten nuortenkirjojen osalta julkaisumäärä on sen sijaan kasvanut jonkin verran. Kirjoja on tarjolla monipuolisista aiheista ja monen ikäisille ja -tasoisille lukijoille. Monipuolisuutta voisi olla nykyistä enemmän etenkin poikapäähenkilöistä kertovissa tarinoissa.

Kaisa Laaksonen